KAJETÁN HOLEČEK, DAVID TROJAN (ED.)

VÍRA A SPOLEČNOST V ČESKÝCH ZEMÍCH POZDNÍHO STŘEDOVĚKU

K DĚJINÁM SPOLEČENSKÝCH PROMĚN A NÁBOŽENSKÉHO KONFLIKTU 14.–16. STOLETÍ

KAROLINUM

Víra a společnost v českých zemích pozdního středověku
K dějinám společenských proměn a náboženského konfliktu 14.–16. století

Kajetán Holeček, David Trojan (ed.)

———

Recenzovali:
Mgr. Dušan Coufal, Th.D.
Mgr. Karel Pacovský, Ph.D.

Autoři: Lenka Bobková, Jan Boukal, Pavlína Cermanová, Tereza Dufková, Petr Elbel, Kajetán Holeček, David Kalhous, David Kozler, Michael Lužný, Zdeněk Mužík, Martin Nodl, Robert Novotný, Adam Pálka, Hana Pátková, Pavel Soukup, Jan Strupek, Jaroslav Svátek, Jana Synovcová Borovičková, Robert Šimůnek, František Šmahel (†), David Trojan, Vojtěch Večeře, Veronika Večeřová, Bohdan Zilynskyj, Jan Zdichynec, Václav Žůrek

Na obálce použita iluminace Husité se modlí před kalichem a sluneční monstrancí v kamenné arše, Krumlovský sborník (kol. r. 1420), Knihovna Národního muzea, III B 10.

Publikace využila databáze Bibliografie dějin Českých zemí a Czech Medieval Sources online, které poskytuje výzkumná infrastruktura LINDAT/CLARIAH-CZ (https://lindat.cz) podporovaná MŠMT ČR (projekt č. LM2023062).

Vydala Univerzita Karlova
Nakladatelství Karolinum
Praha 2026
Redakce Alena Bakešová
Grafická úprava Jan Šerých
Sazba DTP Nakladatelství Karolinum
Vydání první

© Univerzita Karlova, Nakladatelství Karolinum, 2026
Text © Historický ústav AV ČR, v. v. i.; Filosofický ústav AV ČR, v. v. i.; Národní knihovna České republiky; Národní muzeum; Univerzita Karlova, Filozofická fakulta; Jan Boukal; Petr Elbel; David Kalhous; Adam Pálka; Jan Strupek; František Šmahel (†); Veronika Večeřová; Bohdan Zilynskyj, 2026
Editors © Kajetán Holeček, David Trojan, 2026
Cover photo © Národní muzeum, 2026

ISBN 978-80-246-6333-3
ISBN 978-80-246-6369-2 (pdf)

https://doi.org/10.14712/9788024663692

Univerzita Karlova
Nakladatelství Karolinum

www.karolinum.cz
ebooks@karolinum.cz

Blance Zilynské k sedmdesátým narozeninám

OBSAH

Úvod 11
Laudatio 16

I. KONFLIKTY PANOVNICKÉ A CÍRKEVNÍ AUTORITY: ČEŠTÍ KRÁLOVÉ A SLEZSKÁ VRATISLAV 21
„Popská válka" dvou Václavů. Drobný příspěvek ke vztahu českého krále a vratislavského biskupa na přelomu 14. a 15. století (*Tereza Dufková*) 22
Uvedení do problematiky a kořeny konfliktu 22
Královská návštěva ve Vratislavi a začátek sporu dvou Václavů 25
Jednání o smíru 27
Závěr 31
Je vhodné holdovat kacířskému králi? Svědectví rétorické příručky *Ars oratoria* (*Václav Žůrek*) 32
Rétorická příručka *Ars oratoria* 33
Závěr 40
Smlouva zvaná kolovratská (1504) (*Lenka Bobková*) 41

II. ŽIVOTNÍ STRATEGIE STŘEDOVĚKÉ SPOLEČNOSTI: ŠLECHTA A MĚSTA 51
Kolínsko a Hradecko: Ke geografickému horizontu drobné šlechty v době předhusitské (*David Kalhous*) 52
Regiony a kontakty ve středověkých Čechách: Kolínsko a Hradecko 52
Vladykové z Býchor: král, břevnovský klášter, kraje 55
Vladykové z Býchor a jejich sousedé z řad nižší šlechty 58
Do třetice Býchorští: proč Hradec? 59
Rodový klášter, nebo katedrála? K proměně šlechtické memorie v pohusitské epoše (*Robert Novotný*) 62
Žirotínové a klášter klarisek v Panenském Týnci 63
Házmburkové a augustiniánský klášter Svatá Dobrotivá 69
Kolovratové a augustiniánský klášter v Ročově 75
Jošt z Einsiedlu: písař, tlumočník a sekretář v pozdně středověkých Čechách (*Jan Boukal*) 80
Počátky kariéry 81
Ve službách Jiřího z Poděbrad 82
Závěr života 89

Humanista a klerik? Ke sporným otázkám v biografii českého šlechtice, diplomata a kancléře Prokopa z Rabštejna (*David Kozler*) **92**
Stručné curriculum vitæ **93**
Humanista? **96**
Klerik? **100**
Závěrem **103**
Znovunalezení „netolické" listiny (*Veronika Večeřová*) **105**
Příloha **111**
Krumlovské vdovy (*Martin Nodl*) **112**

III. FARNÍ ORGANIZACE A CÍRKEVNÍ SPRÁVA: PŘÍPADOVÉ STUDIE K CÍRKEVNÍ TOPOGRAFII **119**
„Tachlovice, fara" (*Hana Pátková*) **120**
Zmizelý kostel sv. Filipa a Jakuba v Luhu a jeho sociální mikrosvěty (*Robert Šimůnek*) **127**
Kostel sv. Filipa a Jakuba v Luhu **128**
„Krajina" kostela v Luhu **134**
Poutní kostel doby barokní **138**
„Pozvolna mizející" kostel v Luhu **141**
Faráři, farníci a dobrodinci kostela v Bohutíně (*David Trojan*) **145**
Villa Bohutyn **146**
Obsazení bohutínské fary v době předhusitské **152**
Co odhalí zápisy v erekčních knihách? **156**
Farnost sv. Václava v Jauernicku u Zhořelce. Mikrosonda do (ne)typické farnosti Horní Lužice mezi středověkem a raným novověkem (*Jan Zdichynec*) **160**
Dějiny farnosti **162**
Jauernické rukopisy **173**
Krátká zpráva o oživení databáze Teritoriální církevní správa předhusitská. Od relační databáze k virtuálnímu výzkumnému prostředí (*Jana Synovcová Borovičková*) **180**
Webové výzkumné prostředí nodegoat **181**
Transformace databáze **182**
Vizualizace dat a nástin budoucího využití **185**
Závěr **187**

IV. INTELEKTUÁLNÍ HORIZONTY A PÍSEMNÁ KULTURA: UNIVERZITNÍ VZDĚLANOST, MYŠLENKOVÉ SVĚTY A UCHOVÁNÍ PAMĚTI **191**
Zikmund Lucemburský – vládce bez univerzity? (*Petr Elbel*) **192**
Úvod **192**
Zikmundovy pokusy o založení univerzity v Óbudě **194**
Univerzitní vzdělanci na Zikmundově dvoře **202**

Zikmund a vídeňská univerzita 206
Role Zikmunda při obnově pražské univerzity po husitských válkách 212
Závěr 220
Rukopisy Dialogu Matouše z Krakova a jejich evidence (*Michael Lužný*) 221
Duplicitnost 224
Chybovost 227
Novější evidence 234
Příloha: Dosud neevidované rukopisy Dialogu 241
Eliáš Čech a čtyři matrimoniální kauzy z poslední čtvrtiny 15. století (*Vojtěch Večeře*) 247
Eliáš Čech v kontextu své doby 249
Čtyři matrimoniální kauzy v korespondenci jindřichohradeckých farářů 259
Edice 272
Utrakvista na náboženské pouti. Myšlenkový svět kněze Martina Křivoústého (*Jaroslav Svátek*) 276
Představa o dobrém fungování církve (Itálie) 277
Svatá země jako dějinné exemplum (Jeruzalém a okolí) 279
Svatá země jako důkaz „opravdové pouti" (kostel Božího hrobu) 280
Svatá země jako obranný argument (přijímání pod obojí) 284
Češi v zrcadle Svaté země (oblékání) 285
Šíření českých sněmovních usnesení tiskem do roku 1526 (*Zdeněk Mužík*) 288
Příloha – soupis tištěných usnesení českého zemského sněmu do roku 1526 297
Sny o Husově muzeu a počátek snah o jeho realizaci (1902–1920) (*Bohdan Zilynskyj*) 299
Vývoj úvah o potřebě Husova muzea 300
Založení Společnosti Husova muzea 305

V. NÁBOŽENSKÁ PLURALITA A KONFLIKTNÍ IDENTITY: POLEMIKA, HERETICI A ŽIDÉ 315
Farní síť ve službách protihusitských křižáckých kampaní (*Pavel Soukup*) 316
Církevní hierarchie a organizace kruciát 318
Křižácká kampaň pod drobnohledem: příklad Paula Wanna 321
Protihusitská agitace na farní úrovni 324
Příklady netypické historizující argumentace v rámci pozdně středověké nekatolické polemiky (*Adam Pálka*) 329
Kompaktáta v postile Václava (?) od sv. Havla 330
Řekové ve Florencii a přijímání dítek u Pavla Žateckého 332
Soudce chebský u vídeňského anonyma 333
Dekret *Ut lucidius videatur* u Petra Chelčického 337
„Nudi orant, et nudi conveniunt." Příspěvek ke konstrukci obrazu husitských adamitů v kronice Vavřince z Březové v zajetí narativu o středověkých kacířích (*Jan Strupek*) 339

Ráj v Kolíně nad Rýnem 344
Byli, či nebyli? To je oč v historiografii běží! 349
„Nebeská krčma svaté Kateřiny a rota zatracených." Obrazy a funkce mikulášenců v českém pozdním středověku (*Pavlína Cermanová*) 353
Mikulášenci ve Vodňanského vizi heretického spiknutí 354
Mikulášenci: smilní a hamižní kněží a heretici v dějinách? 358
Mikulášenci a adamité mezi českými rotami 359
Následovníci Mikuláše z Vlásenice: Rota zatracenij 364
Závěr: Příběh mikulášenců ve středověkých Čechách 367
Ze života chebských Židů za husitských válek (*Kajetán Holeček*) 369
Kontext: Židé a husitství 369
Příběh první: „… a neublížili žádnému dítěti ani zlým slovem." 374
Příběh druhý: „Kvůli husitům jsem přišel o všechny své knihy." 377
Příběh třetí: „Takto jsem to viděl v Chebu." 379
Souhrn 381

Bibliografie prací Blanky Zilynské 2016–2025 383
Soupis kvalifikačních prací vedených Blankou Zilynskou (2010–2025) 388
Resumé 391
Seznam autorů 401
Seznam použitých zkratek 402
Bibliografie 404
Seznam vyobrazení 450

ÚVOD

Je již dobrou tradicí historické vědy připisovat vzácným kolegům a inspirativním učitelům jubilejní sborníky, nebo alespoň tematická čísla odborných časopisů, sestavené z původních statí inspirovaných dílem oslavence. Také my se chceme k tomuto bohulibému zvyku připojit a předkládaným souborem nesoucím název *Víra a společnost v českých zemích pozdního středověku*, s podtitulem *K dějinám společenských proměn a náboženského konfliktu 14.–16. století*, představit cesty k poznání pozdního středověku, na které nás Blanka Zilynská jako kolegy, přátele i žáky nasměrovala. Lze ostatně s radostí konstatovat, že jde často o dvoj- i trojjediný vztah. Tímto svazkem zároveň vědomě navazujeme na jubilantce dedikované číslo časopisu *Acta Universitatis Carolinæ – Historia Universitatis Carolinæ Pragensis* 2016/1, na jehož stránkách Lenka Bobková a Ivana Čornejová shrnuly Blančino curriculum vitæ a Jiřina Urbanová je doplnila o pečlivě zpracovanou bibliografii. Na konci této publikace tak jen doplňujeme přírůstky za poslední dekádu a soupis úspěšně obhájených kvalifikačních prací, jež Blanka Zilynská vedla na Filozofické fakultě UK v letech 2010–2025 (starší kvalifikační práce se nám, bohužel, nepodařilo v informačních systémech dohledat).

Blanka Zilynská, jak ve svém laudatiu připomíná nedávno zesnulý jubilantčin *Doktorvater*, se za svou více než čtyřicetiletou vědecko-pedagogickou a archivářskou kariéru věnovala celé řadě témat a problémů. Cílem této publikace bylo na tyto okruhy navázat a dále je rozvinout, a to v chronologických mantinelech 14.–16. století, tedy období, k jehož poznání Blanka Zilynská přispěla nejvíce. I přesto je tematické zaměření publikace spíše volnější a do značné míry se odvíjí zejména od badatelských profilů jednotlivých přispěvatelů-gratulantů. Všechny texty však spojuje tentýž prvek – provázanost náboženství a víry s životy různých skupin středověké společnosti.

Jednotlivé texty jsou uspořádány do pěti tematických bloků. Zahrnuty jsou v nich studie věnované různým aspektům královské politiky v zemích Koruny české, pozornosti neujdou ani dalším skupiny společnosti – šlechta i obyvatelé měst. Stranou nezůstávají ani intelektuální horizonty pozdně středověké společnosti. Zvláštní oddíl se zaměřuje na problematiku farního uspořádání a církevní správy, ryze náboženskými otázkami se pak zabývají i studie v části zaměřené na konfliktní potenciál náboženské plurality.

První celek s názvem *Konflikty panovnické a církevní autority: čeští králové a slezská Vratislav* spojuje tři studie o střetech světské a duchovní moci i o nábožensko-politické legitimitě vlády. Otevírá jej text Terezy Dufkové, v němž je popsán spor krále Václava IV. (či spíše jeden z mnoha jeho sporů) s církevní hierarchií – zde vratislavským biskupem a kapitulou, a ukazuje různé podoby a možná řešení konfliktní situace mezi panovníkem na jedné straně a místní církví na straně druhé. Práce Václava Žůrka odhaluje na příkladu téhož města další vrstvu konfliktu mezi církví a králem, totiž obecně formulovanou otázku, zda je vhodné, aby slezská Vratislav holdovala českému králi Jiřímu z Poděbrad, jenž byl sice zvolen, ale zároveň byl církví vnímán jako kacíř. Text Lenky Bobkové sleduje problematiku konfliktního trojúhelníku Vratislav – církev – panovník, a to na základě dokumentu ze samého počátku 16. století, tzv. kolovratské smlouvy, v níž se znovu, podobně jako v příspěvku T. Dufkové, otevírá problematika obsazení vratislavského biskupského stolce, do níž se i zde promítaly zájmy světské moci, reprezentované mimo jiné panovníkem.

Dalším společenským skupinám se věnuje oddíl *Životní strategie středověké společnosti: šlechta a města*, jenž představuje příspěvky zacílené na regionální vazby středověké společnosti, každodenní strategie šlechty a obyvatelů měst, stejně jako na fungování komunity ve městě i na venkově. Studie Davida Kalhouse a Roberta Novotného popisují zejména kolektivní strategie jednotlivých šlechtických rodů. Zatímco David Kalhous se soustředí na oblast Kolínska a Hradecka, kde analyzuje majetkové vztahy drobného šlechtického rodu Býchorských, tedy problematiku zachování vezdejších statků, Robert Novotný svůj zájem zaměřuje na strategie šlechticů k dosažení památky věčné. Na příkladu klášterů v Panenském Týnci, Svaté Dobrotivé a Ročově odhaluje, jakým způsobem se formovala a proměňovala memorie jednotlivých šlechtických rodů v pozdním středověku.

Navazující texty Jana Boukala a Davida Kozlera přesouvají svá těžiště směrem k osudům a strategiím jednotlivců. Poskytují důkladné intelektuální profily dvou současníků – Jošta z Einsiedlu, písaře, sekretáře a tlumočníka, a Prokopa z Rabštejna, diplomata a poté i českého kancléře. Oba tito šlechtici spojili své kariéry s panovnickou kanceláří a diplomatickými službami mimo jiné ve prospěch českého krále Jiřího z Poděbrad, a na příkladech jejich životů lze sledovat, jaké strategie museli volit v turbulentní době poloviny 15. století.

Středověká společnost však nezahrnovala pouze panovníka a šlechtu. Kratší texty Martina Nodla a Veroniky Večeřové, oba soustředěné do prostoru jižních Čech, obracejí naši pozornost ke společnosti městské. Veronika Večeřová sleduje obecnější perspektivu, když si v drobné případové studii za použití listiny svědčící o vztahu mezi jihočeskou metropolí Českými Budějovicemi a městečkem Netolicemi klade otázku, zda se skutečně jedná

o dobové falzum související s obchodními vazbami mezi oběma lokalitami. Martin Nodl pak přesouvá pozornost čtenáře přímo k obyvatelstvu měst, když na základě městských knih z Českého Krumlova analyzuje osudy tamějších vdov – sociální skupiny, jíž se, autorovými slovy, v českém bádání zatím nedostalo patřičné pozornosti.

Navazující tři bloky studií se pak intenzivněji zaměřují na vlastní podoby církevní organizace a na náboženské intelektuální obzory a otázky s tím spojené. Blok *Farní organizace a církevní správa: případové studie k církevní topografii* se věnuje vývoji farní a diecézní organizace, regionálním vazbám, duchovní správě i materiálním a prostorovým aspektům církevního života. Čtyři studie z pera Hany Pátkové, Roberta Šimůnka, Davida Trojana a Jana Zdichynce se na základě rozmanitých pramenů – jak středověkých, tak raně novověkých – a různých přístupů pokoušejí odhalit a analyzovat historii jednotlivých farních lokalit a jejich obecnějšího kontextu. Tematický celek završuje příspěvek Jany Synovcové Borovičkové, v němž nás autorka seznamuje se současným stavem databáze *Teritoriální církevní správa předhusitská*, u jejíhož zrodu Blanka Zilynská stála.

Část *Intelektuální horizonty a písemná kultura: univerzitní vzdělanost, myšlenkové světy a uchování paměti* obsahuje příspěvky, které zkoumají rukopisnou tradici, právní a teologické myšlení, literární a vzdělanecké prostředí spojené s univerzitami a také způsoby uchovávání paměti a identity v pohusitské době. Otevírá ji rozsáhlá studie Petra Elbela na téma univerzitní vzdělanosti a jejího významu jednak pro vlastní panovnickou autoritu, jednak pro realizaci panovnické politiky. Na příkladu neúspěšných snah Zikmunda Lucemburského o trvalé univerzitní založení v Uhrách lze sledovat, s jakými komplikacemi se musel tento králův záměr potýkat a jak se propojoval svět univerzitní vzdělanosti s panovnickou agendou.

Intelektuálním kvasem univerzitního světa je dílo Matouše z Krakova *Dialog o častém přijímání*, jemuž se ve své precizní studii věnuje Michael Lužný. Za pomoci starších repertorií a knihovních katalogů přináší autor obsáhlý přehled v současnosti dochovaných hodnověrných zápisů tohoto teologického pojednání, doprovozený též přílohou dosud neevidovaných rukopisů tohoto traktátu.

Literární činností katolických a utrakvistických intelektuálů se zabývají práce Vojtěcha Večeře a Jaroslava Svátka. První jmenovaný analyzuje činnost litomyšlského premonstráta Eliáše Čecha. Nejprve přináší stručný biografický přehled jeho životních osudů, následně však přesouvá svou pozornost ke čtyřem listům zaměřeným na manželskoprávní záležitosti, jejichž analýzu i edici přináší v závěru svého příspěvku. Jaroslav Svátek se zase zaměřuje na literární činnost utrakvistického kněze Martina Křivoústého, zejména na způsoby, jimiž se odráží jeho myšlenkový svět v popisu pouti do Svaté země, kterou podnikl v sedmdesátých letech 15. století.

Návazná studie tohoto celku cílí na šíření českých sněmovních usnesení tiskem do roku 1526, a přesouvá tak pozornost od činnosti rukopisné k produkci tištěné. Zdeněk Mužík postupně na příkladu zasedání jednotlivých zemských sněmů konce 15. a počátku 16. století analyzuje výskyt tištěných reprodukcí sněmovních usnesení a svou studii doplňuje přílohou, jež podává jejich přehledný soupis.

Chronologicky v této sekci vybočuje studie Bohdana Zilynského, v níž se propojuje minulost a moderní recepce husitské revoluce a jejích plodů. Autor přehledně ukazuje, jak se husitské dědictví promítalo do novodobého historického vědomí a institucionálních snah o jeho uchopení a jakým způsobem usilovala společnost první poloviny 20. století o uchovávání husitské paměti.

Texty v navazující skupině studií, nazvané *Náboženská pluralita a konfliktní identity: polemika, heretici a Židé*, propojuje zkoumání náboženského konfliktu, obrazů heretiků, odlišných věroučných proudů i židovské zkušenosti v období husitství a jeho dozvuků.

V širším měřítku tuto tematiku analyzuje ve své studii Pavel Soukup, když se zaměřuje na význam farní sítě v organizaci křížových výprav proti husitům. Na příkladu agitační kampaně katolického kazatele Paula Wanna ukazuje, jak byly myšlenky kruciát předávány skrze kázání v době, kdy v Čechách vládl Jiří z Poděbrad, a to jak s důrazem na jejich plošný dopad, tak s reálnou organizací propagační kampaně v jednotlivých farnostech, včetně výběru odpustků.

Adam Pálka se pak věnuje tématu nekatolické polemiky ve čtyřech pozdně středověkých teologických pojednáních – v postile Václava (?) od sv. Havla, v díle Petra Žateckého, v traktátu vídeňského anonyma a v *Sieti viery* od Petra Chelčického. Autor sleduje, jak se v těchto dílech nakládalo s historickou materií související s katolicko-utrakvistickými spory v otázkách víry.

Následující dvě studie již přesouvají svou pozornost k vyloženě nonkonformním náboženským skupinám, jež jsou spojeny s utrakvismem. Jan Strupek analyzuje konstruování obrazu husitských adamitů zejména v kronice Vavřince z Březové. Práce Pavlíny Cermanové se věnuje další významné skupině „heretiků", takzvaným mikulášencům. Sleduje, jak se postupně utvářel jejich obraz – buď jako následovníků Mikuláše z Vlásenice, nebo volněji jako jakási adaptovatelná nálepka pro určitou formu radikálních či sektářských skupin. Poslední příspěvek tohoto oddílu je věnován Židům na středověkém Chebsku. Kajetán Holeček v něm po stručném kontextuálním úvodu o roli židovského obyvatelstva za husitství přináší tři příklady z hebrejských pramenů, v nichž ukazuje různé dopady husitských válek na židovské obyvatelstvo.

Jak je z tohoto přehledu patrné, tematické rozprostření studií je sice velmi široké, nicméně přesto spolu navzájem jednotlivé studie v různých aspektech komunikují a vytváří snad ucelený obraz o společnosti pozdně středověkých českých zemí a o jejích náboženských obzorech.

Náš dík patří především autorům jednotlivých statí, kteří představili svůj přístup ke studiu sledovaného období a nechávají tak čtenáře nahlédnout do své badatelské dílny, a lektorům svazku – Dušanu Coufalovi a Karlu Pacovskému – za trpělivost a péči, kterou jeho čtení věnovali. Zavázáni jsme rovněž nakladatelství Karolinum, zvláště Petrovi Valo, Kamile Veselé, Václavu Hozmanovi, Martině Grznárové, Ditě Křišťanové a Aleně Bakešové, za jejich připomínky a podporu, které se nám z jejich strany dostalo, a za všechnu práci sborníku věnovanou.

V neposlední řadě děkujeme jubilantce, která nás na tyto cesty směrovala a je tak – s jistou nadsázkou řečeno – toho všeho příčinou. Spolu se všemi autory, lektory i dalšími kolegy, přáteli i žáky pozvedáme tedy k přípitku pomyslnou číši a se slovy *Ad multos annos!* přejeme jubilantce vše nejlepší, ještě mnoho badatelských úspěchů a radosti z nich.

Kajetán Holeček a David Trojan

LAUDATIO

vážené paní kolegyně Blanky Zilynské nemohu začít jinak než připomenutím znalecké a přátelsky hřejivé jubilejní stati, v níž před časem Lenka Bobková a Ivana Čornejová ocenily její badatelský přínos a učitelské schopnosti.[1] Mezitím se bibliografie Blanky Zilynské natolik zvětšila, že vřazení přírůstků do celkového badatelského profilu snad nebude bez užitku, i když na řadu titulů bude možné jen odkázat. Přesto ani v této prezentaci nemohou chybět základní údaje z jejího vědeckého curricula.

Málokdo uvěří, že Blanka Zilynská, tehdy ještě Nořížová, maturovala na gymnáziu Nad Štolou již v roce 1975. Jako studijní směr si zvolila humanitní obory a francouzštinu, přesto však při vstupu na pražskou filozofickou fakultu dala přednost dějepisu v kombinaci s archivistikou. Její badatelský talent rozpoznal a dále pomáhal rozvíjet Rostislav Nový, který také vedl její rigorózní práci nazvanou „Husitské synody v Čechách 1418–1440". V rozšířené a upravené podobě vyšla v knižnici Archivu Univerzity Karlovy,[2] v němž se Blanka Zilynská uplatnila již jako studentka a jehož odbornou pracovnicí se stala v roce 1980. Pozdnímu středověku se zde mohla věnovat jen ve volném čase, neboť většinu pracovní doby si vyžádaly archivářské práce, zvláště inventarizace písemností akademického senátu pražské univerzity před rokem 1882.[3] Jejích znalostí a znamenité orientace v univerzitních pramenech 19. a 20. století využila po sametové revoluci vědecká redakce čtvrtého dílu jubilejních *Dějin Univerzity Karlovy*, jak se o tom ještě zmíním.

Návrat k medievistice jí ve větším rozsahu umožnil postupný přechod na Filozofickou fakultu UK, kde se od zimního semestru 1999/2000 v rámci Ústavu českých dějin podílí na výuce církevních dějin pozdního středověku. Již v době studií ji zaujaly synody husitského věku, jejichž první přehled podala

1 L. Bobková – I. Čornejová: Osudový středověk, s. 11–14. Zde lze také na s. 15–28 nalézt úplnou Bibliografii prací Blanky Zilynské z let 1982–2015; nejnovější jubilantčiny práce jsou pak shrnuty v závěru této knihy.

2 B. Zilynská: *Husitské synody v Čechách 1418–1440*. Paní Blanka se svému učiteli odvděčila příspěvkem do sborníku k jeho jubileu – eadem: Pax fidei Mikuláše Kusánského.

3 Akademický senát pražské university (1791) 1796–1882 a Katalogy posluchačů pražské university 1752–1882 (1892). Spolu s Jindrou Duchoňovou vydala příležitostnou publikaci Jan Evangelista Purkyně v dokumentech Archivu Univerzity Karlovy.

poprvé ve stati z roku 1978.[4] Postupně se ukázalo, že jde o téma velice náročné, které vyžaduje prozkoumat široký záběr dosud nevydaných nebo nevyužitých pramenů.[5] Blanka Zilynská to naznačila již v průpravných studiích, z nichž dodnes zaujme metodologicky pojatá stať o husitských synodách. Mimo jiné tu nadhodila otázku, zda četné konvokace a „všelijaká hádání" mají být zahrnuty do soupisu husitských synod.[6] V návaznosti na svůj předchozí výzkum vypracovala doktorskou práci „Synody v Čechách 1440–1540. Proměny synodální praxe v Čechách v kontextu vývoje synodality v Evropě", kterou úspěšně obhájila v roce 2008 a získala titul Ph.D.

Jelikož disertace Blanky Zilynské stále čeká na knižní vydání, mohu zde jen dodat, že si mimo jiné položila otázku, jaký charakter měla shromáždění kněžstva po kompaktátech a v době jagellonské. Bylo to oprávněné, neboť se jí podařilo odlišit tři druhy či skupiny těchto porad. V druhé části studie autorka usilovala postihnout volby reprezentantů utrakvistické církve. Zprvu, zvláště ve dvacátých letech 15. století, to bylo převážně na synodách, po Rokycanově smrti byl administrátor stále častěji volen na stavovských utrakvistických sjezdech.[7] Její badatelské hledačství v naznačeném směru tím neskončilo a dále se rozvíjelo jak ve výzkumu první poloviny následujícího století, tak i v širších, často evropských souvislostech. Je tomu tak mimo jiné ve stati o synodálních opatřeních proti husitům v diecézích širší střední Evropy. Nešlo tu jen o Moravu a Polsko, články proti heretikům Blanka Zilynská zjistila i v salcburských provinciálních statutech a ve statutech dalších říšských diecézí.[8] Velmi užitečné, zvláště pro zahraniční odbornou veřejnost, jsou i její přehledné statě, v nichž shrnula dosažené poznatky.[9]

Ukázkou rozšířených horizontů překonávajících zakořeněný bohemocentrismus jsou již její studie spjaté s legátem basilejského koncilu Filibertem z Coutances. Hned první z nich naznačila šíři jejího badatelského záběru.[10] Svoji vděčnost učiteli dala najevo spoluúčastí a redakční prací na sborníku *Seminář a jeho hosté*. Ve studii o plných mocích a instrukcích pro vyslance basilejského koncilu do Čech z let 1433–1439 věnovala zvláštní pozornost nejen legátovi Filibertovi, ale i povaze mandátů a instrukcí vydávaných pro jeho vyslance.[11] Není proto divu, že právě ona byla pověřena zpracováním přehle-

4 B. Zilynská: Přehled utrakvistických synod.
5 Eadem: Rozbor pramenů k historii husitských synod.
6 Srov. eadem: Husitské synody, s. 113–115 a eadem: Dodatky k soupisu husitských synod.
7 Eadem: Synoda nebo sněm?
8 Eadem: Synodální opatření proti husitům; eadem: Role a podoba písemností. Poučná je též přehledná stať, kterou zpracovala spolu s J. Zdichyncem: Stav bádání o církevní problematice korunních zemí.
9 Viz mimo jiné B. Zilynská: Synody v Čechách mezi Kostnicí a Tridentinem a eadem: Ceremoniál středověkých synod.
10 Eadem: Svěcení kněžstva biskupem Filibertem a eadem: Biskup Filibert a české země.
11 Eadem: Zplnomocnění a instrukce pro legáty.

du o prvním období kališnické církve pro monumentální, obrazově bohatě dokumentované dílo o husitském věku.[12] Schopnost syntetického nadhledu přitom prokázala i v jiných svých studiích, z nichž tu jako příklad uvádím zamyšlení, zda lze utrakvistické církevní hodnostáře považovat za příslušníky městské elity.[13]

Výstižný pohled do její dílny podává též studie o záduší. Zdálo by se, že k tomuto pojmu, jehož významy u nás zachytili již Josef Jungmann a Ladislav Čelakovský, nelze říci nic nového. Nebylo tomu tak, jak Blanka Zilynská doložila pro všechna tři období domácího vývoje této instituce. Při výzkumu přitom přihlížela k polaritě tří činitelů závislých na fungování zádušního hospodářství, to jest patrona, duchovního správce a farní osady.[14] Inventáře zádušní zprávy nejednou zachytily i cenné knižní kolekce, většinou ovšem jen liturgických knih, jak jubilantka doložila v případě pěti kutnohorských kostelů. Šlo přitom o tak vzácné památky, jakými jsou Smíškovský kancionál, Kutnohorský graduál či další Kutnohorský antifonář z roku 1471.[15]

Studie o Janu Hoffmannovi je zase vhodnou ukázkou šíře jejího autorského záběru. Dopodrobna zachycuje nejen Hoffmannovo pražské studium a pedagogické působení, ale i jeho přidružené aktivity, a to ve spojitosti s jeho slezskými krajany nejen v Praze, ale později též v Lipsku. Při této příležitosti autorka neopomenula ani další mistry slezského původu, kteří se podobně jako Hoffmann zapojili do protihusitské kampaně.[16] Doložila rovněž, jak konfesionalizace, či přesněji utrakvizace, učinila z pražské univerzity krátce po polovině 15. století univerzitu veskrze zemskou.[17] Obdobně vysledovala ve dvou pracích i pražské studium a pozdější působení opata konventu augustiniánů kanovníků Panny Marie Na Piasku ve Vratislavi Benedikta Johnsdorfa.[18]

Netuším, zda si Blanka Zilynská vyhledává protagonisty protihusitské strany záměrně, či jen proto, že se jí při široce zaměřeném výzkumu význam a role některých osobností vyjeví v ostřejším světle. Tak jako tak tím rozšiřuje okruh větších či menších aktérů soudobého dění o pozoruhodné osoby, jakou byl opat vratislavských řeholních kanovníků sv. Augustina Mikuláš Schönborn. Když jeho konventu hrozilo, že odbojem proti nově zvolenému českému

12 Eadem: Kališnická církev.

13 Eadem: Utrakvističtí církevní „hodnostáři". Do této skupiny náleží i studie eadem: Pražští univerzitní intelektuálové 15. století.

14 Eadem: Záduší. Blanka Zilynská připravuje bilanční studii, doplňující a reflektující nové výzkumy v této oblasti (pozn. red.).

15 Je mi ctí, že autorka touto pozoruhodnou statí přispěla do sborníku k mé poctě. Viz B. Zilynská: Knižní soubory při kutnohorských kostelech.

16 Eadem: Johann Hoffmann.

17 Eadem: Die Beendigung der Konfessionalisierung.

18 Eadem: Die Böhmische Chronik Benedikt Johnsdorfs; eadem: Cesta za vzděláním opata Benedikta.

králi Jiřímu z Poděbrad utrpí těžké hospodářské škody, odhodlal se mu složit hold. Uznání krále však bylo vnímáno jako zrada na společných zájmech města, což bylo jen jednou z potíží, kterým opat Mikuláš musel čelit.[19]

V poslední době mne zaujala její studie o svěcení kleriků pod obojí na Lipnici v březnu 1417. Přestože v tomto podhradním městečku nebyl farní kostel, nalézala se tu při kapli sv. Vavřince dobře dotovaná kapitula pro šest kanovníků a děkana. Tato skutečnost napomáhá pochopit, proč právě na Lipnici mohl Čeněk z Vartenberka uskutečnit první náležité svěcení kališnických kněží, k němuž donutil světícího biskupa Heřmana Švába z Mindelheimu. Čeněk tohoto bavorského příslušníka řádu augustiniánů eremitů dal nejprve zajmout a pak ho jako poručník rožmberského zboží odměnil bohatou farou v Miličíně. Blanka Zilynská tuto významnou událost raného reformního hnutí nejen osvětlila, ale i znalecky přihlédla k následujícím snahám o vysvěcení utrakvistického kněžstva.[20]

Jako málokdo byla Blanka Zilynská povolána k tomu, aby zahraniční odborné veřejnosti přiblížila výsledky českého bádání o utrakvistické církvi, jež sama v nemalé míře obohatila a rozšířila o nové poznatky.[21] Přehledová studie v respektované mezinárodní knižnici Brill's Companions to the Christian Tradition je jednou ze skupiny statí, v nichž se Blanka Zilynská buď přímo zapojuje do mezinárodního bádání, nebo v nichž znalecky podává a sděluje dosažené výsledky domácího studia.[22] Už delší dobu Blanka Zilynská mimo jiné usiluje o další využití i zhodnocení svých minulých výzkumů. Naznačuje to projekt datového zpracování církevní topografie středověkých Čech, který vypracovala spolu s Janou Synovcovou Borovičkovou.[23] Základním záměrem obou autorek bylo získat databázi lokalit a beneficií s přidruženými pomocnými údaji o klericích, rodech patronů apod. Jde o časově i jinak velice náročný úkol, a proto je třeba uvítat, že i ostatní badatelé mají možnost se přesvědčit, jak dalece výzkum postoupil.[24]

Ne každý badatel, který na svém výzkumném poli dosáhl významných úspěchů, dokáže neméně odpovědně a na žádoucí úrovni zpracovat téma z jiné chronologické vrstvy anebo odlišného tematického zaměření. Když se ukázalo, že pro velké čtyřsvazkové *Dějiny univerzity Karlovy* chybějí autoři pro některé úseky, Blanka Zilynská je zpracovala na vysoké úrovni, i když ani pro ni nebylo snadné vyrovnat se s dosud neprobádanými archiváliemi. Mám tu na mysli jednak složitý proces obnovy univerzity po skončení druhé světové

19 Eadem: Mezi řeholí, politikou a privátem.
20 Eadem: Svěcení kleriků podobojí na Lipnici.
21 Jako příklad tu uvádím studii eadem: Dítě ve středověké Praze.
22 Eadem: The Utraquist Church after the Compactata.
23 J. Synovcová Borovičková – B. Zilynská: Databáze Teritoriální církevní správa v předhusitských Čechách, Eaedem: Církevní topografie.
24 Podrobněji ve studii Jany Synovcové Borovičkové v této publikaci.

války a neméně obtížné zpracování kapitoly o založení a prvním období Pedagogické fakulty UK, která započala svoji činnost v provizorních podmínkách 21. listopadu 1946.[25] K tomu je vhodné dodat, že obě kapitoly byly v poněkud zkrácené podobě zařazeny i do anglického reprezentativního vydání.[26] To, že bez obvyklých nesnází dokáže zpracovávat látky z různých chronologických období, ukázala Blanka Zilynská též v obšírném pojednání o významném profesoru pražské univerzity druhé poloviny 19. století Konstantinu Höflerovi.[27] Do této skupiny statí náleží i „malé zamyšlení, jak poznat významné osobnosti, zvláště středověké", které adresovala Zdeňku Hojdovi.[28]

V neposlední řadě bych rád zmínil její úspěšné pedagogické působení. Za vedení bakalářských a magisterských prací jí vděčí řada studentek a studentů, z nichž někteří spolu s posluchači jejích přednášek jí svou vděčnost projevují autorskou účastí v tomto sborníku.

František Šmahel (†)

25 B. Zilynská: Poválečná obnova a eadem: Pedagogická fakulta.
26 Eadem: The Post-War Renewal a eadem: The Pedagogical Faculty.
27 Eadem: Karl Adolf Constantin Ritter von Höfler.
28 Eadem: Albert E.

I.
KONFLIKTY PANOVNICKÉ A CÍRKEVNÍ AUTORITY: ČEŠTÍ KRÁLOVÉ A SLEZSKÁ VRATISLAV

„POPSKÁ VÁLKA“ DVOU VÁCLAVŮ
DROBNÝ PŘÍSPĚVEK KE VZTAHU ČESKÉHO KRÁLE A VRATISLAVSKÉHO BISKUPA NA PŘELOMU 14. A 15. STOLETÍ

TEREZA DUFKOVÁ

Vztah mezi českými králi a vratislavskými biskupy představuje důležité téma, které bylo v české historiografii reflektováno zejména v souvislosti s prvními Lucemburky, kdy se slezské knížectví stalo přímou součástí České koruny.[1] Tato studie se však zaměřuje na následující období vlády Václava IV., konkrétně na léta 1378–1384, kdy došlo k několikaletému narušení vzájemných vztahů v důsledku sporu o obsazení vratislavského biskupství. Toto zamyšlení tak může být jedním z mnoha drobných střípků, které pomohou lépe pochopit složitost vztahů uvnitř Koruny království českého na prahu pozdního středověku. Téma příspěvku pak také vyplynulo z obhajoby mojí disertační práce na FF UK v červnu 2024, kde jsme s jubilantkou na dané téma diskutovaly.[2]

UVEDENÍ DO PROBLEMATIKY A KOŘENY KONFLIKTU

Nejprve tedy k názvu studie a přehledu bádání o dané problematice. Tak řečená „popská válka“ byla konfliktem o obsazení biskupského stolce, který se rozhořel mezi vratislavským biskupem Václavem Lehnickým, katedrální kapitulou, městem Vratislaví a králem Václavem IV. po roce 1378 a nabral na intenzitě zejména v letech 1381–1384. Poněkud hanlivý termín „popská válka“ začala užívat moderní historiografie, a to zejména autoři luteránského vyznání. Velmi často se v německo-polském prostředí o konfliktu hovoří také jako o „pivní válce“, což odkazuje na hospodářskou rovinu daného konfliktu.[3] V české historiografii je tomuto tématu věnována pozornost zejména ve

1 Srov. Z. Hledíková: Některé personální aspekty, s. 75–85; M. Bláhová: Kandidatura Jana ze Středy, s. 86–104; L. Bobková: Biskupstwo wrocławskie, s. 92–99; M. Holá: Vztahy českých králů, s. 76–91 a viz literatura níže.

2 Základní poznatky viz T. Dufková: *Korunní země*, zejména s. 101–107 a 189–193.

3 K tématu existuje dostatek polsko-německé sekundární literatury, zde pouze výběrově: W. G. Korn: *Von Breslau*, II, s. 271–286; C. Grünhagen: König Wenzel, s. 223–263; idem: *Geschichte Schlesiens*, I, s. 206–209; velmi podrobně W. Schulte: *Die politische Tendenz*, zejména s. 109–138; T. Silnicky: *Dzieje i ustrój kościoła katolickiego*, s. 275–286; J. Dąbrowski: *Dzieje polityczne Śląska*, s. 546–549; nověji C. Buśko a kol.: *Historia Wrocławia*, I, s. 159–161; J. Mandziuk: *Historia kościoła katolickiego*, I/2, s. 47–50; D. Misiejuk: Konflikt króla czeskiego Wacława, s. 111–115.

větších syntézách k lucemburským či slezským dějinám středověku, a to s různou mírou přesnosti a komplexnosti.[4]

Prapůvod této různice, jež měla dalekosáhlé důsledky pro vzájemné vztahy s vratislavským biskupstvím, je nutné hledat dle mého soudu už v době vlády prvních Lucemburků, kdy se začínaly vzájemné vztahy a vazby vytvářet. Jak Jan Lucemburský, tak Karel IV. se s různou intenzitou a mírou úspěchu snažili do záležitostí biskupství zasahovat. Je všeobecně známo, že vztahy krále Jana a úřadujícího biskupa Nankera z Oxy († 1341) byly veskrze špatné a oba mužové jen těžko hledali společnou řeč. Nejvíce vypjaté období následovalo po připojení Vratislavska k České koruně po roce 1335, kdy král vzal pod svou ochranu i celou diecézi a žádal Nankera o respektování panovnických nařízení. Současně s tím vznikl otevřený spor o hrad Milíč, který se Jan rozhodl koupit od biskupské kapituly, ovšem přes nesouhlas samotného biskupa. Hrad musel Jan Lucemburský v létě 1339 i dobýt a biskup se za to králi odvděčil církevní klatbou pro jeho osobu, což roku 1340 rozšířil i na celé Vratislavsko. Vzájemné rozepře vyřešila až Nankerova smrt v dubnu 1341.[5]

Karel IV. byl v o něco lepší pozici, což jistě zapříčinila i osobnost nového vratislavského biskupa Přeclava z Pohořelé († 1376), který byl k českému králi tolerantní. Karel se ihned na počátku své vlády pokusil přičlenit Vratislavsko k pražské arcidiecézi, ve snaze zpřetrhat tradiční vazby na polské Hnězdno. Jeho plán však hned od počátku narazil u papeže Klimenta VI. († 1352), který, ani přes ujištění, že kurie nebude mít z nového církevněsprávního uspořádání žádnou újmu, Karlův návrh nepodpořil. Proti se ostatně postavil i polský král Kazimír, hnězdenský arcibiskup Jaroslav a také sám biskup Přeclav z Pohořelé. Toho se snažil ještě v listopadu 1351 král ubezpečit, že rozsah biskupství zůstane zachován, nicméně marně. Souhrou všech těchto okolností byl nakonec Karel nucen na své plány rezignovat, podobně jako tak učinil při pokusu zřídit nové biskupství v hornolužickém Budyšíně. Na svůj neúspěch si král posteskl ještě ve své autobiografii.[6] Vztahy s vratislavským biskupem

4 Srov. F. M. Bartoš: *Čechy v době Husově*, s. 29–32 (vycházel primárně z W. Schulteho); J. Spěváček: *Václav IV.*, 141–142 (vycházel z Bartoše); nověji též L. Bobková: *Velké dějiny zemí Koruny české*, IVb, s. 301–302; M. Čapský – D. Prix: Slezsko v pozdním středověku, s. 313–315. Viz moji nejnovější studii T. Dufková: Adventus regis, s. 37–48, kde se některých aspektů konfliktu dotýkám a srov. též vybrané pasáže mojí disertační práce (cit. výše v pozn. 2).

5 K osobě a životu biskupa srov. C. Grünhagen: König Johann von Böhmen, s. 4–102; též M. Holá: Vztahy českých králů, s. 77–83; nejnověji L. Bobková: *Jan Lucemburský*, s. 319–324.

6 „Když se pak můj otec byl tajně léčil, jel jsem s ním společně do Avignonu k papeži Benediktu XII., abychom se s ním dohodli o penízi svatého Petra, který se odvádí v diecézi vratislavské. Ale ani tehdy nedošlo ke shodě a zůstalo při sporu“, viz *Vlastní životopis*, s. 129. Ke Karlově politice srov. G. Losher: *Königtum und Kirche*, zde zejména s. 84–86; L. Bobková: Diecezální správa, s. 60–62; M. Holá: Vztahy českých králů, zejména s. 83–84.

to však nijak významně nenarušilo a v průběhu doby se z Přeclava z Pohořelé stal králův dvořan a člen užší rady.[7]

Změna nastala až v roce 1376, kdy Přeclav zemřel a bylo potřeba dosadit na vratislavský stolec nového muže. Tento moment lze považovat za pravý počátek budoucího konfliktu, výše definovaného jako „popská válka". Biskupská kapitula totiž prosazovala na post svého stávajícího děkana Dětřicha z Klatov († 1387), císař Karel se spíše snažil na stolec dosadit Jana ze Středy († 1380), stárnoucího kancléře a litomyšlského biskupa. Nebylo obecně běžné, aby králové do biskupské volby zasahovali, ale vzhledem k nadstandartním vztahům s biskupem Přeclavem byla realita jinde a císař cítil potřebu svého kandidáta nominovat. Kanovníky byl nakonec zvolen „jejich" děkan Dětřich, ale biskupem se nestal, protože se nedočkal potvrzení od papeže Řehoře XI. († 1378). Velmi záhy se pak Dětřich připojil k avignonskému vzdoropapeži, čímž se definitivně ze hry vyřadil sám. Po delších průtazích byl nakonec skutečně dosazen Jan ze Středy, ale kapitula jeho volbu potvrdila až v roce 1380, tedy dva roky po císařově smrti. Biskup Jan měl velmi těsné vazby k Vratislavsku, byl mimo jiné kanovníkem v kolegiátním kostele sv. Kříže ve Vratislavi a byl více než vhodným kandidátem na danou funkci. Situace se však znovu zkomplikovala 23. prosince 1380, kdy Jan ze Středy zemřel.[8]

Pro širší kontext je třeba zmínit, že tento konflikt měl mnohem více vrstev než jenom otázku volby nového biskupa. Odrazilo se v něm také dlouhodobé společenské napětí ve městě Vratislavi a zejména mocenskohospodářské soupeření biskupské kapituly a města. A byly to právě naznačené vnitřní neshody, které na konci roku 1380 vedly k eskalaci letitých sporů. Tuto rovinu proto nelze opomenout, byť je pro tuto studii stěžejní tradiční perspektiva církevní, tedy nazírání konfliktu coby rozepře mezi českým králem a vratislavskými preláty.

7 Biskup několik let zastával funkci královského kancléře a na panovnickém dvoře působil až do roku 1361, kdy odešel na odpočinek. Starší bádání soudilo, že se tak stalo z politických důvodů, nicméně je možné, že stárnoucí biskup již zkrátka nestačil na zastávání dvorských funkcí, a mohla se projevit i prostá nechuť v pokročilém věku do Prahy cestovat. K osobě biskupa viz C. Grünhagen: Przeclaw v. Pogarell, s. 541–545; A. Rüther: Przeclaus von Pogarell, s. 13–17; M. Holá: Vztahy českých králů, zejména s. 82–88.

8 K celé vratislavské kandidatuře Jana ze Středy a pro širší kontext zejména viz M. Bláhová: Kandidatura Jana ze Středy, s. 86–104, s odkazy na další zahraniční literaturu. Autorka na s. 99 vyslovila dokonce pochybnosti o podpoře kandidatury císařem Karlem, jenž se dá doložit pouze z formulářové sbírky Janových listin, které se zdají být neautentické. Janovo prosazení na vratislavský stolec si lze z mého pohledu bez císařovy přímluvy jen stěží představit.

KRÁLOVSKÁ NÁVŠTĚVA VE VRATISLAVI A ZAČÁTEK SPORU DVOU VÁCLAVŮ

Pomyslnou jiskru budoucí ostré rozepře zažehla na konci roku 1380 na první pohled nevinná dodávka několika soudků svídnického piva, které nechal katedrální kapitule dovézt do Vratislavi kníže Ruprecht Lehnicko-Břežský z důvodu blížícího se svátku Narození Páně. Za normálních okolností by asi tento dar nezpůsobil tolik pozornosti, nicméně vévodův bratr, Jindřich Lehnický, byl tou dobou děkanem v tamní biskupské kapitule, se kterou mělo město trvalé neshody, zejména hospodářského charakteru. Jindřich byl mimo jiné tou dobou administrátorem vratislavského biskupství.[9] K tomu všemu již v církevních kruzích pár měsíců rezonovala kandidatura dalšího člena rodiny, Václava II. Lehnického, někdejšího biskupa v Lebusu (dnes Lubusz), na uprázdněný biskupský stolec.[10] Ona dodávka oblíbeného piva ze Svídnice však znamenala zásah do obchodních výsad města, a to zejména do mílového práva, které si město bedlivě střežilo. Povoz s pivem byl proto zastaven před Mikulášskou bránou, tedy ještě před vstupem do města, a poté na přímý příkaz vratislavských konšelů byly sudy s pivem místními vojáky zkonfiskovány. Jednání radních samozřejmě pobouřilo děkana Jindřicha Lehnického a celou biskupskou kapitulu, a proto se rozhodli 7. ledna roku 1381 nad neposlušným městem vyhlásit interdikt, který znamenal zákaz bohoslužeb a církevních obřadů v celé Vratislavi.[11] Městu nepomohla ani stížnost u hnězdenského arcibiskupa, kterou mu zaslali 25. ledna. Kanovníci záhy v oprávněné obavě město opustili a přesuli se do biskupského sídla v Nise, kde podle všeho zvolili Václava Lehnického biskupem.[12] Ten se ale po celý zbytek roku z jasných důvodů v pramenech objevoval pouze jako administrátor vratislavské diecéze.[13]

Pokud se do této chvíle můžeme na konflikt dívat jako na vnitřní rozepři mezi vratislavskými duchovními a městem, zejména o hospodářské výsady, tak s uskutečněnou volbou nabyl celý konflikt úplně jiného rozměru. Kapitula totiž neměla potvrzení volby od papeže a také nevzala v potaz přání

9 Na tomto postu je opakovaně doložen mezi lety 1379–1381, viz APW, Rep. 102, sign. 50, 51 a 52; W. Schulte: *Die politische Tendenz*, s. 93.

10 Všichni výše zmínění byli synové Václava I. Lehnického († 1364), který se rozhodl nedělit již tak velmi malé knížectví mezi své čtyři syny a vše odkázal pouze nejstaršímu Ruprechtovi. Zbylí tři synové (Boleslav, Václav II. a Jindřich) se vydali na církevní dráhu. Srov. M. Čapský – D. Prix: Slezsko v pozdním středověku, s. 317–321.

11 Viz C. Grünhagen: König Wenzel, s. 265, č. 5 (jedná se o insert v listině z 15. září 1381).

12 Ibidem, s. 242–243. Též srov. J. Spěváček: *Václav IV.*, s. 141; C. Buśko a kol.: *Historia Wrocławia*, I, s. 160; M. Čapský – D. Prix: Slezsko v pozdním středověku, s. 313–314.

13 APW, Rep. 102, sign. 51; ibidem, Rep. 76, sign. 77 (89 a); ibidem, Rep. 66, sign. 291 (291a); W: Schulte: *Politische Tendenz*, s. 93, uvádí Václava Lehnického na postu administrátora už ke 30. lednu 1381. Srov. J. Mandziuk: *Historia kościoła katolickiego*, I/2, s. 47.

českého krále, který se po vzoru svého otce snažil prosadit vlastního kandidáta, a to Ondřeje z Dubé. Starší česká historiografie ztotožňovala tuto osobu s dlouholetým sudím, mistrem komory a právním znalcem, šlechticem Ondřejem z Dubé († 1412/1413), jehož politický profil a angažovanost však příliš na biskupskou kandidaturu nesedí. Spíše se zdá, že se jednalo o jiného stejnojmenného příslušníka rozvětvené rodiny pánů z Dubé, o kterém však nevíme nic bližšího.[14] Co je naopak jisté, je to, že jmenování kandidáta jistě proběhlo na přímluvu vratislavského hejtmana Těmy ml. z Koldic († 1383), který měl na pražském dvoře velký vliv. Vzhledem ke vznětlivé povaze Václava IV. je téměř jisté, že ho zprávy o volbě nového biskupa musely velmi rozladit. Tento konflikt spadá do doby, kdy král praktikoval poměrně aktivní politiku, a proto se záhy rozhodl do Vratislavi osobně zajet a do celé věci zasáhnout, zřejmě i na naléhání vratislavských radních a hejtmana Těmy.[15]

Král dorazil do Vratislavi v létě roku 1381, tedy zhruba šest měsíců po vyhlášení interdiktu nad městem, který trochu překvapivě nebyl odvolán ani po jeho příjezdu. Tím byla narušena ceremoniální rovina královy návštěvy, protože nebyl uvítán, jak se slušelo a patřilo, nota bene, když se jednalo o jeho první oficiální návštěvu ve městě po usednutí na trůn.[16] Zřejmě ještě v den svého příjezdu se snažil král přimět děkana Jindřicha a kapitulu k odvolání interdiktu, ale nepochodil. Proto záhy sáhl k razantnímu opatření a v noci z 28. na 29. června nechal vojensky obsadit většinu církevních majetků ve městě i okolí a zkonfiskoval je. O všech těchto událostech nás barvitě informuje soudobá kronika hnězdenského arcidiákona Jana z Czarnkowa, mapující roky 1370–1384. Byť je dílo laděno poněkud tendenčně, protože kronikář psal na objednávku polského krále Vladislava, lze z relace získat zajímavé informace, zejména ve vztahu k církevním hodnostářům.[17] Král ihned po zabrání biskupských majetků požádal některá slezská knížata, aby neposkytovala útočiště uprchnuvším duchovním, kteří postupně z města ze

14 Tak soudí i V. Štěpán: *Moravský markrabě Jošt*, s. 163. Například F. M. Bartoš: *Čechy v době Husově*, s. 31–32 a J. Spěváček: *Václav IV.*, s. 141, ztotožňují kandidáta na biskupa s oním právním znalcem Ondřejem, což se mi zdá silně nepravděpodobné.

15 Město Vratislav patřilo k trvalým oporám českého krále již od dob Jana Lucemburského a velmi profitovalo z královských milostí, což platilo i opačně vzhledem k finančním příjmům, které od města plynuly do královské poklady. M. Goliński na to konto trefně podotkl, že „stejně tak, jako v minulosti, sloužil panovník jako opora pro obyvatele města", viz C. Buśko a kol.: *Historia Wrocławia*, I, s. 160 (překlad autorky).

16 K ceremoniálnímu rozměru celé návštěvy nejnověji T. Dufková: Adventus regis.

17 V nedávné době se na tuto rovinu Jankovy kroniky zaměřil D. Misiejuk: Konflikt króla czeskiego Wacława, s. 111–115, kde autor stručně popsal kronikářské záznamy o vratislavských duchovních v době návštěvy panovníka ve městě (1381), ale příliš je nezasazuje do širšího kontextu. Jankova kronika má celkem 10 rukopisů, mezi nejznámější patří tzv. *Rękopis Stanisława Augusta* (1450), uložen v BN, Warzsawa, sign. III 3001; a dále *Kodeks Sędziwoje z Cechly*, uložen v Biblioteka Książąt Czartoryskich, Kraków, sign. 1310; *Kronika Jana z Czarnkowa*, s. 601–758, zejm. s. 695–697; a polský překlad *Kronika Jana z Czarnkowa*, s. 95–98.

strachu utíkali a údajně se schovávali i v okolních lesích. Václavův rozkaz zcela nepřekvapivě nerespektoval kníže Ludvík Lehnicko-Břežský, strýc výše zmíněných lehnických knížat, a král proti němu musel zasáhnout vojensky. Posádka panovníka i samotný král se ve Vratislavi zdrželi zhruba do poloviny července 1381, po tu dobu však nedošlo k žádnému posunu v jednání.[18]

Král si po návratu do Prahy stěžoval u papežské kurie a žádal Urbana VI., aby do Vratislavi poslal svého legáta, který by se postaral o zrušení interdiktu a nastolení smíru ve městě. Papež tak skutečně učinil a již 13. srpna 1381 pověřil kardinála Pilea, aby věc urovnal.[19] Další vývoj pak naznačuje, že králův razantní zásah zafungoval, protože rozkolísal názory některých členů kapituly, kteří se pomalu vraceli do města. Tato skupinka se záhy postavila do opozice vůči biskupu Václavovi Lehnickému a snažila se nastolit mír ve Vratislavi sama. Tou dobou snad dorazil do města také papežský nuncius Tomáš, toho času lucerský biskup, pověřený papežem urovnat spory. Vyslanec poté, co se městská rada zavázala dodržovat všechna církevní ustanovení a právo, konečně zrušil interdikt nad městem. Učinil tak podle všeho i se souhlasem některých přítomných kanovníků a jiných duchovních 15. září 1381.[20] Zda byl interdikt zrušen okamžitě, však nevíme. O nejistotě a neinformovanosti svědčí i list vratislavského arcijáhna Mikuláše z 27. prosince 1381, který píše nejmenovanému slezskému knížeti o tom, že neví nic bližšího o jmenování biskupa Václava do úřadu a ani o tom, kdo a kdy zrušil interdikt nad městem. Z listu se pouze dozvídáme, že se někteří kanovníci již vrátili do Vratislavi a jistý Habart byl poslán do Říma na jednání s papežem.[21]

JEDNÁNÍ O SMÍRU

Nový rok 1382 pak přinesl významný posun v celém konfliktu a konečně se podařilo dosáhnout větších kompromisů. Kardinál Pileus v březnu 1382 ustanovil smírčí komisi složenou z pražského arcibiskupa Jana z Jenštejna († 1400), olomouckého biskupa Petra Jelita († 1387) a lucerského biskupa Tomáše. Tito mužové měli nyní převzít odpovědnost za řešení situace v rozhádané Vratislavi. Kardinál tak učinil z důvodu neodkladné záležitosti, kvůli

18 Například C. Grünhagen: König Wenzel, s. 245–250; W. Schulte: *Die politische Tendenz*, s. 121–122; J. Spěváček: *Václav IV.*, s. 141; M. Čapský – D. Prix: Slezsko v pozdním středověku, s. 315; nejnověji T. Dufková: *Korunní země*.

19 APW, Rep. 107, sign. 26; regest viz C. Grünhagen: König Wenzel, č. 7, s. 265.

20 Regest viz C. Grünhagen: König Wenzel, č. 8, s. 265.

21 Viz *Codex Diplomaticus Silesiæ*, V, s. 316. Pro širší kontext srov. C. Grünhagen: König Wenzel, s. 251–253; W. Schulte: *Die politische Tendenz*, s. 124–129; C. Buśko a kol.: *Historia Wrocławia*, I, s. 160.

které musel odjet do Říma a nemohl se záležitosti více věnovat.[22] Do celé situace se pak na jaře 1382 znovu vložil Václav IV., který mezitím zaujal vůči biskupu Václavovi a katedrální kapitule smířlivější postoj, protože si jistě uvědomoval, že jinak k dohodám nedojde. Dne 7. května 1382 král konfirmoval starší listiny Karla IV., Jana Lucemburského a Jindřicha Vratislavského a potvrdil vratislavskému biskupství všechna práva a privilegia, což lze hodnotit jako vstřícný krok.[23] Panovník však tyto milosti nerozdával zadarmo a ve svých dalších listinách požádal kapitulu, aby na své náklady nechala opravit hradby na tzv. Tumském ostrově, kde do roku 1319 sídlil vratislavský kníže, který ale přesídlil na druhý (levý) břeh Odry, a tak toto území zůstalo výhradně v rukou biskupství. Do Václavových ustanovení byl zahrnut i výše zmíněný hrad, který král nařídil přebudovat na panovnickou rezidenci.[24] O pár dní později se král vyjádřil také k otázce dovozu piva, které zažehlo jiskru celého konfliktu. Václav IV. povolil vratislavské kapitule dovážet do města ono svídnické pivo, ovšem výhradně pro své potřeby, a zakázal jeho prodej či šenkování jinde ve městě. O své vůli informoval také vratislavského hejtmana Těmu z Koldic a městské radní, kteří měli dohlédnout na plnění jeho vůle a případně potrestat ty, kteří se tomuto nařízení protivili.[25]

Konečně 27. května 1382 jmenovaní administrátoři vratislavské diecéze a blízcí dvořané krále Jan Hánek Brunův († 1407/1409) a Mikuláš z Riesenburka († 1397)[26] uznali se souhlasem celé kapituly Václava IV. jako nejvyššího pána a patrona vratislavské diecéze a slíbili mu svou věrnost a poslušnost. Král vzal záhy celé biskupství pod svou ochranu do doby vyřešení sedisvakance, tedy do doby ustanovení nového biskupa. Kapitula naopak vyjádřila souhlas s možnými investicemi do fortifikace Tumského ostrova a otázku přestavby starého piastovského paláce nechala zcela na králově uvážení.[27] Ještě nějakou dobu však trvalo, než došlo k finálnímu potvrzení Václava Lehnického v biskupském úřadu. Jako vratislavský biskup se sice Václav poprvé v pramenech objevil již 4. července 1382,[28] ale konečné ustavení přišlo až o něco později. Mezitím žádal papež Urban VI. krále Václava o souhlas s tímto řešením.

22 APW, Dokumenty miasta Wrocławia, sign. 670. V listině je inzerována i listina papeže Urbana VI. ze srpna 1381.

23 Viz Archiwum Archidiecezjalne we Wrocławiu, sign. C 20; srov. T. Dufková: *Korunní země*, Katalog, s. 273, č. 36.

24 Viz Archiwum Archidiecezjalne we Wrocławiu, sign. A1; regest viz T. Dufková: *Korunní země*, č. 37, s. 273–274. Srov. C. Grünhagen: König Wenzel, s. 253–255; W. Schulte: *Die politische Tendenz*, s. 129–135; C. Buśko a kol.: *Historia Wrocławia*, I, s. 160–161.

25 Dochováno pouze v opisech, viz T. Dufková: *Korunní země*, Katalog, č. 41, s. 274.

26 Mikuláš byl předním dvořanem Václava IV. a lze mu jednoznačně přičíst největší zásluhy za vyřešení konfliktu, viz J. Spěváček: *Václav IV.*, s. 141.

27 *Urkunden zur Geschichte*, č. 298, s. 343–345.

28 Jednalo se o biskupovu listinu vydanou v Nise, která se týkala konfirmace starší listiny administrátorů z roku 1380, viz C. Grünhagen: König Wenzel, č. 15, s. 267–268 (editováno z mladšího kopiáře biskupských listin).

Pokud by jmenování nového biskupa narazilo v Čechách na odpor, měl král jmenovat povolanější osobu. Václav IV. však s žádnými protinávrhy nepřišel, a proto již nic nebránilo uvedení lehnicko-břežského knížete do biskupského úřadu.[29]

Neméně důležité bylo i osobní narovnání mezi lehnickými knížaty a Václavem IV., ke kterému došlo o vánočních svátcích roku 1382. Na Štědrý den již řádně jmenovaný biskup Václav Lehnický kvitoval svého jmenovce ze zaplacení staršího dluhu 4 000 hřiven, který měl z části u kapituly sám císař Karel IV. a z části se jednalo o výdaje administrátorů v době sedisvakance. Václav Lehnický se také zavázal danou částku již více neupomínat.[30] Václav IV. si zřejmě finančně vypomohl u slezských knížat, které požádal o půjčku 1 000 hřiven. Výběrem peněz pověřil Jíru z Roztok, svého podkomořího. Část dluhu mu byla biskupem zřejmě odpuštěna, což byla běžná politická praxe.[31] Zajímavý je v tomto ohledu také notářský instrument, který nechal sepsat Mikuláš z Riesenburka 26. prosince 1382, zřejmě s cílem státoprávně zafixovat podřízenost biskupství českému králi jednou provždy. Listina obsahuje celkem pět inzerovaných listin biskupa Přeclava z Pohořelé, a to písemnosti z let 1342, 1344, 1345 a dvě listiny z roku 1358, které všechny nezpochybnitelně deklarují příslušnost vratislavské diecéze k České koruně.[32] V lednu 1383 pak biskup Václav Lehnický nejprve konfirmoval listinu vratislavských administrátorů z konce května roku 1382 a posléze slíbil za sebe i své nástupce, že nikdy neuzavře spojenectví proti České koruně a jejímu králi, a zároveň zrušil jakékoliv stávající spolky jdoucí proti zájmům Koruny.[33]

Zcela zásadní jsou pak listiny lehnických knížat z 6. ledna 1383, které znamenaly stabilizaci vztahů s Václavem IV. Biskup Václav spolu s bratry Boleslavem a Ruprechtem, a také jejich strýc Ludvík Lehnicko-Břežský se synem Jindřichem, společně deklarovali, že knížectví vratislavské, spolu s městy Vratislaví, Slezskou Středou a Namyslovem, ale také knížectví svídnicko-javorské i se všemi lény, náležejí do svazku České koruny (*Crone zu Behm*). Opětovně se všichni vzdali jakýchkoliv nároků na tato území ve prospěch českého krále Václava IV., s výjimkou země a města Němčí, které drželi jako zástavu. Kníže Ludvík pak ještě samostatně deklaroval svou věrnost a poslušnost Václavovi, jeho nástupcům i České koruně a uznal lenní podřízenost králi.[34] Je

29 Urbanova listina z 8. července viz MV V, č. 81, s. 63. Srov. C. Grünhagen: König Wenzel, s. 253–255; W. Schulte: *Die politische Tendenz*, s. 129–135; C. Buśko a kol.: *Historia Wrocławia*, I, s. 160–161.

30 C. Grünhagen: König Wenzel, č. 17, s. 267–268.

31 APW, Dokumenty miasta Wrocławia, sign. 673. Viz T. Dufková: *Korunní země*, Katalog, č. 40, s. 274.

32 Viz *Urkunden zur Geschichte*, č. 229, s. 345–356.

33 NA, AČK, sign. 1242 a 1243. Podobné znění má i nedatovaná listina se sign. 1246 A, která vznikla zřejmě o něco později, možná jako ověřený opis.

34 NA, AČK, sign. 1245 a 1246.

možné, že tak učinila i ostatní knížata, ale jejich listiny se nedochovaly. Král Václav jim na oplátku potvrdil všechny jejich majetky a léna.[35]

Výše popsaný konflikt lze tak co do způsobu řešení hodnotit veskrze pozitivně a je to další důkaz aktivní a pragmatické politiky Václava IV. v osmdesátých letech 14. století. Jako trochu přehnané lze hodnotit královo chování v době jeho několikadenního pobytu ve Vratislavi v roce 1381, kdy došlo k násilnému rabování a drancování biskupských a církevních statků, byť plenění nepřátelského území patřilo ke středověkým zvyklostem. V podstatě se v tomto případě jednalo o promyšlenou demonstraci moci. Král se cítil uražen na svém majestátu, protože plošně platící interdikt mimo jiného znemožnil uskutečnění některých rituálů při jeho přivítání a znamenal také neúčast nejvyššího kléru na ceremonii, což Václava IV. popudilo. Konflikt měl také hospodářské důsledky, protože panovník přiřkl biskupské kapitule právo na dovoz svídnického piva, byť jen k vlastní potřebě, čímž ale byli oslabeni právovárečníci ve Vratislavi, kteří přišli o významný zdroj svých příjmů, což i do budoucna udržovalo trvalé napětí.

Nový biskup Václav Lehnický pak zastával svůj úřad velmi dlouho, vlastně téměř po celou dobu vlády Václava IV., a to až do roku 1418. Vzájemný vztah obou mužů však nikdy nepřerostl v bližší přátelství, spíše šlo z obou stran o pragmatickou toleranci, byť se oba Václavové již nikdy nedostali do žádného obdobného konfliktu. Normalizaci vztahů dokládá například spor lehnicko-břežských knížat z let 1409–1414, kdy se panovník postavil na biskupovu stranu, a nabídl se dokonce i jako smírce, pokud by jím jmenovaní královští zástupci při řešení dědičného sporu knížat neuspěli.[36] Nezdá se však, že by měl biskup na královském dvoře v Praze větší vliv.[37] Roku 1418 byl biskup vystřídán Konrádem IV. Olešnickým († 1447), dalším významným domácím velmožem a potomkem slezských Piastovců. Konrád již na jaře roku 1420 složil spolu s ostatními slezskými knížaty lenní hold Zikmundovi a zařadil se mezi královy spojence. To je ovšem už trochu jiný příběh.[38]

35 Originály listiny jsou dnes ztraceny, srov. T. Dufková: *Korunní země*, Katalog, s. 276, č. 53 a 54. Srov. také M. Čapský – D. Prix: Slezsko v pozdním středověku, s. 315.

36 Viz králova listina z 19. února 1414, NA, AČK, sign. 1453. Srov. M. Čapský – D. Prix: Slezsko v pozdním středověku, s. 319–320.

37 K životu a episkopátu biskupa Václava Lehnického alespoň K. Kastner: *Breslauer Bischöfe*, s. 19; J. Kopiec: Wenzel, Herzog von Liegnitz, s. 112–113; J. Mandziuk: *Historia kościoła katolickiego*, I/2, s. 45–51.

38 Systematičtější výzkum k osobnosti biskupa, pokud je mi známo, zatím chybí, srov. alespoň C. Grünhagen: Konrad, Bischof von Breslau, s. 572–576; J. J. Menzel: Konrad IV., Herzog von Oels, s. 502–503. K rodině také M. Čapský – D. Prix: Slezsko v pozdním středověku, s. 327.

ZÁVĚR

Závěrem je třeba říci, že s nástupem Václava Lehnického byl zaveden pro české krále nepříliš výhodný precedens, tedy že má vratislavský biskupský stolec a úřad náležet příslušníkům domácích slezských knížat. Panovník by tak ztratil možnost do budoucna do volby více zasáhnout, což by znamenalo jednoznačný odklon od stávající lucemburské politiky. Ve hře tak zůstala pouze papežská provize, jež byla ale ve finále rozhodující a která možný prostor pro jednání českého krále otevírala. Kapitula si mohla zvolit, koho chtěla, záleželo však jenom na papeži, komu provizi udělí a koho potvrdí. Tradice „domácích“ kandidátů však byla dodržena pouze u dvou následujících vratislavských biskupů, tedy u Konráda Olešnického a Petra II. Niského († 1456), protože po polovině 15. století na vratislavský stolec usedl příslušník české šlechty Jošt II. z Rožmberka († 1467). Minimálně pro období vlády posledních Lucemburků se však v úřadu domácí knížata jednoznačně prosadila, a i proto je nutné uzavřeným dohodám obou Václavů a lehnických knížat z osmdesátých let 14. století přikládat velký význam. Ujednání totiž vyjasňovala vzájemné vztahy a pozici českého krále coby suveréna a lenního zeměpána České koruny, přičemž jeho nadřazenost měla platit i pro samotné vratislavské biskupství. Do interních záležitostí však Václav IV. nijak nezasahoval, podobně jako v ostatních korunních zemích. Do značné míry tedy zůstala „popská válka“ spíše anomálií a byla odrazem individuálních ambicí obou Václavů, kteří nakonec svoje vztahy normalizovali. Bylo by zajímavé zkoumat blíže osobu vratislavského biskupa i v dramatickém období husitských bouří, což by umožnilo přinést ucelenější pohled na vztah českého krále a biskupa za vlády Lucemburků. To ovšem přesahuje zadaný rámec tohoto zamyšlení.[39]

39 Tato kapitola vznikla ve Filosofickém ústavu AV ČR, v. v. i., za finanční podpory Grantové agentury České republiky v rámci projektu č. 26-22224S „The Power of Speech. Dimensions of Verbal Violence in the Time of George of Bohemia“.